

Ami az édenből megmaradt

(Tóth László: Rossz napok)

2018-ban ott „hagytuk el” (vagy esetleg a rohanó világunk járművén ott „hagytuk le”) kortárs líránk „magányos gyalogosát”, Tóth Lászlót, amikor a *Wittgenstein szóvivője* című kötete végén mintha már nem harcolt volna tovább a kimondatlan és kimondhatatlan, vagy ahogy ő aposztrofálta, a „mondatlan” és „mondhatatlan” gondolatok minden áron való közléséért. Mintha az akkori kötete utolsó verseiben a nála oly gyakori alteregók egyikébe, Ádám bőrébe bújva beletörődött volna abba, hogy az életkoránál és a verselés természeténél fogva bizony nem tud mindent szavakba, rímekbe önteni, s a versírás mint teremtő aktus időnként megbicsaklik.

Am amíg az előző kötet lírai énje erre a következtetésre tudományos tételek összessége, azaz a nyelvfilozófia felől, az „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” wittgensteini, objektív szentencia felől jutott el, a mostani, 2018 óta keletkezett, és néhány régebről felbukkant verset tartalmazó *Rossz napok* címmel közreadott gyűjteményes kötetében már nem egy tudós személyt, hanem a neki oly kedves néhai költő- és író társait „faggatja” arról, hogy vajon meddig terjed a verselés lehetősége? Meddig lehet azt költeménnyel, költeményben kifejezni, amit közölni szeretne a világgal? Tehát sokkal inkább szubjektív nézőpontból, tudományosan nem mérhető szemszögből közelít a kérdéshez. Például Hervay Gizella gondolatait idézi ezzel kapcsolatban, „Gizkának” a verselés paradoxonára rámutató „betűk lepik el a verset” (Égbekiáltó, 10.) ötszavas kijelentése boncolgatásával, mely szerint a minden opust megelőző csendet, azaz a mondandó lényegét csak zajongó szavakkal lehet beleírni a versbe. A csend takarta gondolatok betűkkel, szavakkal történő „ellepése” éppen ezért eredményez nem ritkán rossz verset: ilyenkor a gondolatok formába öntése balul sikerül. S ekkor – tudjuk meg a *Kisded értekezés a rossz versekről* című opusból – költőként az elrontott versekkel kapcsolatban „egyvalamiben reménykedhetünk csak: hogy túléljük őket. S abban is persze, hogy nem a rossz verseink élnek túl bennünket” (22.).

Ahogy a kötet címűül szolgáló rossz napokkal kapcsolatban is – amikor „Fagy bár nincs – a lélek hideg” (91). – csak és kizárólag a túlélésre „játszhatunk”. A túlélés érdekében azonban – amely, mint azt látni fogjuk, jóval tágabb fogalommmá válik egy-egy nap vagy esemény „kipipálásánál” – ebben a kötetben nem csak

a verselés, a jó vagy épp a rossz versek által közlendők átadásának lehetősége szubjektívizálódik, hanem az idő is kezd teljes mértékben belülről megéltté válni. Mert amíg a *Wittgenstein szövvivőjében* a lírai én mintegy beletörődött abba, hogy az idő tőle függetlenül, lineárisan halad előre, s ő csak egy-egy helyzetben, egy-egy szerepjáték formájában válhat az „idő hajléktalanjává”, s játszhat az idősíkokkal – gondoljunk csak arra, amikor ő maga vált a saját édesanyja szülőjévé (lásd a *Kései* című verset), vagy amikor a *Héjat az idő* című prózaversben egy 1630-es évekbeli festmény alanyának szerelme lett –, addig a *Rossz napok* költeményeiben az időérzékelés is belőle magából fakad.

Lineárisan előrehaladó, objektíve mérhető időben már nem, sokkal inkább egyfajta Déjà vu-érzetet keltő, mitikus körforgásban találja magát a lírai én. Mintha minden ismétlődne körülötte, például a Háború is: „Hosszú idő után Európában is újból üzembe helyezték a háborút. / Leporolták, megolajozták, s hadrendbe állították az ólomkatonákat is”. S csak „Vakarja fejét a Történelem, hát ezzel most megint mit kezdjen” (38.), és a járvány is, amennyiben a covid a pestis „Karanténiából származó (újra)olvasásaként” (35.) értelmezhető – sugallja számmunkra *A patkányok* című opus.

Az ismétlődés azonban nem csak a rossz napokat okozó – a lírai alanytól független, tehát objektív – eseményekre jellemző, hanem a lírai én szubjektíven megélt érzéseire, emlékeire, emberekkel való kapcsolatára és találkozására is. Verseiben nemcsak a gyermekkorát, s annak helyszíneit és szereplőit éli újra – lásd a *Régi(módi) történetet* –, hanem az egykori író- és költőtársakkal való találkozást is: erről szól például az *Időző a pécsi Hrabal-sörözőben* című prózavers, amelyben „a Túlságosan zajos magány írójával nyakalja most is a sört” (16.). Ám sokukkal újra, ismét a temetőben, a sírkertben találkozik, s az ott megélt csendet, csendjét veti – egyáltalán nem rossz versek formájában – papírra. Gondolok itt ezzel kapcsolatban például a *Parázs táncparkettjén* című költeményre, amelyet Gál Sándor nyitott sírgödre, azaz a temetése napja ihletett.

Ezzel kapcsolatban nyernek többféle, de egymással összefüggő értelmet azok a kötetben fel-felbukkanó alapfogalmak, mint amilyen az éden, vagy épp a kiüzetés. A kötet nem véletlenül kezdődik a *Bevezetés a kiüzetéshez* című verssel. Kiüzetni, ugye, az édenből, a paradicsomból szoktunk, és mivel a lírai én még él, sőt, e verssorokban is leggyakrabban épp Ádám bőrébe bújva tájékoztat jelen (időskori) állapotáról – lásd az önironikus *Epelógus* című versét –, azt gondolhatjuk, hogy éden alatt ő az életet érti, amiből ő maga is – megint csak ismételve a már elhunyt költő- és íróársai sorsát – életkoránál fogva nemsoká kiüzetetik, távozik.

Ugyanakkor épp a kiüzetés közeledte miatt igen fontos része a kötetnek annak felidézése is, „ami az édenből megmaradt” (*Az önéletrajzhoz. A Homokos is már rég,* 75.). Fontos, még akkor is, ha rossz napokat okoz – lásd háború és covid –, ám pláne akkor fontos, ha némi pillanatnyi boldogságot nyújt, vagy egy régen megélt

önfeledt állapot felidézésével, s ezáltal lélekbéli megismétlésével kellemes érzést kelt a lírai énben. Ezért lényegesek a kötetben a „rátalálások”, mint amilyen az 1990-re datálható pajzán költemény, egy prostituálttal való „siker” találkozás krónikája (*Szociográfia*, '90). De ilyen egy-egy, a kötetben felvillanó költői kép is, például a madárrá változott gyerekkori hegedű és a vonója, amelyek nagy szárny-suhogással „azóta is minden tavasszal visszatérnek, és hozzák magukkal a hegedűszót” (*Az önéletrajzhoz. Gyerekkoromban hegedülni*, 74.). Vagy a kert, ahol mind a mai napig – szintén egykor volt alkotótársát „utánozva” – a költő a gyümölcsfái közt bíbel.

S a kert mint fontos helyszín kapcsán kerül kettős konnotációba maga az éden fogalma is. Ha ugyanis elfogadjuk, hogy a lírai én a földi életet tartja az édennek, és – egyfajta számvetésként – innen történő kiűzetése előtt leltárt készít arról, ami abból még megmaradt, akkor, a (sír)kertek gyakori emlegetésével, az oda kijárással, valamint azzal, hogy az ő kertjén túl épp egy temető nyugszik, „honnan áttéved időnként hozzánk / egy-egy mókus hogy hírt / vigyen rólam túli / barátainak kik erjesztve már a nektárt / készülnek duhaj fogadásomra /” (71.), a földi édennek szemben megképződik előttünk az égi kert, a mennyország is. A kettő közötti különbség pedig ismét a kétféle idővel mérhető: a szubjektíven megítélt, ismétlődésen alapuló földi idővel, és a lírai éntől független, mert nem tudni, mennyi idő múlva elérendő, s ott milyen módszerrel mért égi időtartammal. Az ottani kertben eltöltendő ki tudja, mennyi idővel, netán az örökkévalósággal.

Ám a halott íróársai hívószava ellenére, akik szerencsére „nem sürgetik / várják kitartóan” (71.) a verselőt, a földi édenből távozni egyáltalán nem siet a költő. Ezzel kapcsolatban is a „túlélésre játszik”. Erről tanúskodik a kötete jövőbe mutató, fent már részben idézett ciklusa, az *Előtanulmányok egy lehetséges verses önéletrajzi szimfóniához*, amelyben igyekszik megismételni mindazt, amit átélt, megismételni a megélt időket. S ezzel a készülő – hamarosan remélhetőleg elkészült önéletrajzzal – válik az írás, a verselés – ismét csak körkörös módon, hiszen a lírai én továbbra is küzd a mondatlannal és a kimondhatatlannal –, a földi édenben maradás, a rossz napok ellenére a csakazértis maradás szimbólumává. Az „e világi kertben” továbbra is megélhető, megélendő dolgok, egyben a túlélés zálogává.

(Gondolat Kiadó, Budapest, 2023, 98 oldal)